

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ

Шоқан Роза – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан Республикасы, e-mail: roza-shokan@mail.ru*

Муталиева Ляйла Маратовна – экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан Республикасы, e-mail: mutalieva_leila@mail.ru

МРНТИ 06.61.53

JEL Classification: H54

DOI: <https://doi.org/10.52821/2789-4401-2023-3-93-107>

ХРОМТАУ МОНОҚАЛАСЫН ДАМУДАҒЫ АУМАҚТЫҚ МАРКЕТИНГ МҮМКІНДІКТЕРІ

Н. Б. Шуренов¹, Н. А. Товма^{1*}, М. Д. Сайымова²

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы

²Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе мемлекеттік университеті, Ақтөбе, Қазақстан Республикасы

АНДАТПА

Зерттеудің мақсаты – Ақтөбе облысындағы әлеуеті жоғары жалғыз моноқала Хромтау қаласының әлеуметтік-экономикалық даму жағдайына талдау жасау және одан әрі дамытуда маркетинг мүмкіндіктерін пайдалану.

Әдіснамасы – зерттеудің талдау, салыстыру, жалпылау, сауалнама, математикалық моделдеу сияқты ғылыми әдістері.

Зерттеудің бірегейлігі/құндылығы. Хромтау моноқаласының даму қарқынына әлеуметтік-экономикалық баға беру арқылы өңірдің имиджін қалыптастыру үшін жол картасын, кешенді даму жоспарын әзірлеуде қолданылуы мүмкін.

Зерттеу нәтижесінде Хромтау моноқаласының әлеуметтік-экономикалық жағдайын зерттеу қорытындысы бойынша экономикалық, әлеуметтік сала, инфрақұрылымдық ахуалы орташа деңгейде екендігі айқындалды. Хромтау қаласында өндіріліп, экспортқа шығарылатын хромит рудасы әлемде руданың бай болуына байланысты бәсекеге қабілетті және ең қатты химиялық элемент ерекше қасиетке ие. Хром рудасы Хромтау қаласын оны жоғары алдағы онжылдықтарға әлеуетті моноқала ретінде белгілейді. Дегенмен Кеңес дәуірінен қалған өндіріс орны мен қалада кейбір инфрақұрылымдық объектілердің тозу деңгейі жоғары болып келеді. Бұл бағытта ауқымды жұмыстардың жүргізілуіне қарамастан жалпы Қазақстандағы моноқалаларға тән ортақ мәселелер орын алып отыр. Моноқалаларды дамытудың басты мақсаты жаңа өндірістер құру, адамдардың өмір сүру деңгейі мен сапасын арттыру болуға тиіс. Сондықтан алдымен кәсіпорындарды өсу нүктесі ретінде құру керек, содан кейін осы кәсіпорындардан бюджетке түсетін түсімдер үшін инфрақұрылымды дамыту қажет. Ол үшін моноқаланың имиджін қалыптастыру ұсынылады.

Түйін сөздер: моноқала, қалатүзуші кәсіпорын, әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштер, инфрақұрылым жағдайы, инвестициялық мүмкіндіктер, аумақтық маркетинг, брендинг.

Алғыс: Мақала BR18574200 «Аумақтық маркетинг негізінде Жаңа Қазақстанды құру жағдайында моноқалаларды жаңғырту» тақырыбындағы Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитетінің бағдарламалық-нысаналы қаржыландыру шеңберіндегі бағдарлама бойынша орындалды.

КІРІСПЕ

Моноқалалардың пайда болуының ұзақ тарихы мен кең географиясы қалыптасқан. Мәселен, Дж. Аллен 1966 жылы өзінің монографиясында екі жүз американдық моноқалаларға (company-endned towns) егжей-тегжейлі талдау жасап, оларды басқару, тұрғын үй саясатын жоспарлау және жүзеге асыру принциптерін, халықтың әл-ауқатын, қала құраушы кәсіпорынның рөлін, дамудың экономикалық және саяси аспектілерін қарастырды.

Қазақстанда моноқалалардың ауқымды қалыптасуы мен даму процесі индустрияландырудың кеңестік кезеңіне келеді, оның ерекшелігі белгілі бір аумақта өнеркәсіптің бір саласының шоғырлануы болып табылады. Әрбір бесжылдық 100-125 жаңа қалаларға өмір берді, олардың едәуір бөлігі табиғи ресурстарды игеру, гидроэлектростанциялар мен гидротехникалық құрылыстар салу аудандарында пайда болды.

Қазақстанда «моноқала» ұғымы өнеркәсіптік өндіріс пен еңбекке қабілетті халықтың негізгі бөлігі (20 % немесе одан да көп) бір немесе бірнеше қала құраушы кәсіпорындарға, әдетте, қалада болып жатқан барлық экономикалық және әлеуметтік процестерді анықтайтын бір бейінді және шикізаттық бағыттағы (моно мамандандыру) кәсіпорындарға шоғырланған қала ретінде анықталады. Мономаманданған кәсіпорындар қалада болып жатқан барлық экономикалық және әлеуметтік процестерді анықтайды [1].

Әдебиетке шолу. Кеңістіктік экономика, қала экономикасы, экономикалық география теорияларына сүйене отырып, ғалымдар белгілі бір әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайда олардың сыртқы және ішкі қалалық ортасының ерекшеліктерін ескере отырып, моноқалалар құбылысын зерттеуге тырысады. Ресейлік авторлардың арасында И. В. Липсиц, А. А. Нещадин, В. Я. Любовной, Н. В. Зубаревич, И. Н. Ильинаның жетекшілігімен жарияланған басылымдар назар аударуға болады. Бұл зерттеулер постсоциалистік трансформацияның ұзақ мерзімді процестерімен, сондай-ақ орта мерзімді құрылымдық және қаржылық дағдарыстармен байланысты сыртқы күйзелістердің нақты жағдайларында ресейлік моноқалалар жүйесін сипаттаудың жалпы және жеке критерийлерін ұсынады. Қазақстанның моноқалалар жүйесінің сипаттамасы Л. Л. Божко, А. С. Уалтаеваның еңбектерінде, сонымен қатар Н. К. Нұрланованың жетекшілігімен жүргізілген зерттеуде қарастырылған [2].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Моноқалалар өздерінің алуан түрлілігінде бірқатар ерекшеліктерге ие, оларды әлеуметтік-экономикалық жағдайын талдау кезінде және оларды дамыту бойынша басқарушылық шешімдер қабылдау кезінде ескеру қажет. Бірқатар экономистердің пікірінше олардың ішіндегі ең маңыздылары:

1. Елдің мемлекеттік-әкімшілік орталықтары ретінде моноқалалардың бірегей тарихи қалыптасқан мамандануы;

2. Моноқала мемлекеттің және оның елді мекендердің осы түрлеріне қатысты жүргізіп отырған саясатына жоғары тәуелділігі;

3. Әлемдік шикізат нарықтарындағы жағдайдың нашарлауы немесе мемлекеттік тапсырыстардың төмендеуі, қала құраушы кәсіпорынның да, бүкіл қаланың да сыртқы факторлардың өзгеруіне тұрақсыздығы және жоғары тәуелділігі (Кесте 1);

4. Жұмыс күші ретінде халықтың аумақтық ұтқырлығының болмауы. Өндірістегі құрылымдық өзгерістер жағдайында жұмыс күшінің моноқаладан тыс жаппай қозғалысы болмайды.

5. Бүкіл қаланың өміршеңдігінің қала құраушы болып табылатын және осы елді мекеннің әлеуметтік-экономикалық дамуын анықтайтын негізгі кәсіпорынның (немесе технологиялық байланысты кәсіпорындар тізбегінің) жай-күйі мен дамуына тәуелділігі;

6. Олардың аумағында тұратын адамдардың ерекше қауымдастығының болуы. Бұл қауымдастық моноқаланың тұрғындарын біріктіретін тұрақты әлеуметтік, экономикалық және психологиялық байланыстардың болуымен сипатталады [3; 4].

Моноқалалардың мәселелері жүйелі. Экономиканы әртараптандыру, оқшаулау мен қала құраушы кешенге қосылуды азайту ғана емес, сонымен қатар брендинг тұжырымдамасын іске асыру қажет. Моноқала брендин құру оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруды көздейді, әлеуметтік тұрақтылықты нығайтуға, қала тұрғындарының өзін-өзі бағалауы мен өзін-өзі тануын арттыруға ықпал етеді [5; 6; 7].

Кесте 1 – Моноқалалардағы мәселелік факторлар

Сыртқы факторлар	Ішкі факторлар
Шикізат нарығынан тәуелділік	Кәсіпорынның технологиясының тозуы, өнімнің жоғары өзіндік құны
Экспорт көлемінің азаюы	Төмен инвестиция көлемі
Әлемдік нарықтағы баға жағдайы	Қала түзуші кәсіпорындағы жоғары жұмысбастылық, салық түсімінің үлесі
Ескерту-авторлар дереккөз негізінде құрастырған [3; 4]	

Моноқалалар брендингі қаланың оң имиджін қалыптастыру, беделді арттыру, іскерлік және әлеуметтік бәсекеге қабілеттілікті арттыру, инвесторлар мен мемлекеттік тапсырыстарды тарту, қаланың ұлттық және халықаралық бағдарламаларды іске асыруға тартылуы, жаңа жұмыс орындарын құру, қала құраушы кешенге экономикалық және әлеуметтік тәуелділікті азайту, қала ресурстарын пайдалану тиімділігін арттыру мақсатын көздейді (Кесте 2).

Кесте 2 – Моноқала брендинің құрудағы тәсілдер нұсқасы

Қала бренді	Өзекті құзырет, базалық шарттар
Қала-курорт	Климат, архитектура, теңіз
Табиғи-тарихи қалалар	Табиғат, мәдениет, дәстүрлер, ерекше табиғи объектілердің қасында орналасу
Мәдени-тарихи қалалар	Мәдениет, архитектура, сән, ескерткіштер
Экологиялық қалалар	Комфорт, қауіпсіздік, демалыс
Инновациялық орталықтар	Технологиялар, білім беру, ғылым
Экономикалық орталықтар	Бизнес, көрмелер, инфрақұрылым
Ескерту-авторлар дереккөз негізінде құрастырған [2]	

Қазақстанда 27 моноқала бар, онда 1,4 млн. адам тұрады және 32 қала құраушы кәсіпорын жұмыс істейді. 2015 жылдан 2021 жылға дейін моноқалаларда ақшалай түрдегі өнеркәсіп өндірісінің көлемі 6,3 трлн теңгеден 11,2 трлн теңгеге дейін өсті. Қазіргі таңда моноқалалар Қазақстан бойынша өнеркәсіптік өндіріс көлемінің 29 % қамтамасыз етеді.

Моноқалалар санатына халық саны 10-нан 200 мың адамға дейінгі қалалар енгізілген. Қазір Қазақстанда 1,5 млн. адам тұратын 27 бұрынғы және жұмыс істеп тұрған моноқалалар бар (бұл бүкіл Қазақстан халқының 8 %). Ең ірі моноқала - 185 мыңнан астам халқы бар Теміртау, ал халқы үнемі азайып бара жатқан ең кішкентай моноқалалар Серебрянск және Курчатов болып саналады.

Халықаралық маңызы бар автомобиль жолдарының бойында бес қала (Балқаш, Теміртау, Жаңаөзен, Құлсары, Хромтау), республикалық маңызы бар моноқалалар он (Рудный, Ақсу, Арқалық, Абай, Жітіқара, Риддер, Курчатов, Кентау, Жезқазған, Қаражал) болып саналады, шекара маңындағы аумақтарда бір моноқала - Жітіқара орналасқан [7].

Қазақстанда ұйымдастыру тетігі тұрғысынан мемлекеттік саясаттың эволюциясы процесінде сабақтастықтың неғұрлым жоғары дәрежесі, моноқалаларды дамытуды және мемлекет дамуының стратегиялық басымдықтарын интеграциялау әрекеттері, мемлекеттік қолдау бағдарламаларына қатысатын моноқалалардың жоғары үлесі оң тәжірибе болып саналады.

Дегенмен қазіргі таңда Қазақстандағы моноқалалар мәселесі шешілмеген күйінде қалып отыр. Ол белгіленген елді мекендердің экономикасы қала құраушы кәсіпорынның қызметіне тәуелділігімен байланысты, яғни әлеуметтік-экономикалық проблемалар тізбегін тудырады: қала құраушы кәсіпорынның сұранысқа тәуелділігі дағдарыс жағдайында, жергілікті және отбасылық бюджеттерде – осы кәсіпорынның қаржылық жағдайына байланысты күшейеді, бұл жұмыссыздықтың өсуіне әкеледі. Осылайша, моноқаланың әлеуметтік-экономикалық жағдайын зерттеу, бағалау және болжау ғылымның басым бағыттарын дамыту тұрғысынан өзекті болып табылады (Сурет 1).

Су құбыры және кәріз желілерінің тозуы орта есеппен 61 % құрайды, ал Арқалық, Балқаш, Шахтинск, Теміртау қалаларында 90 %-ға дейін жетеді.

Жылу желілері мен электр беру желілерінің тозуы орта есеппен 55 % құрайды, ал жекелеген моноқалаларда (Арқалық, Серебрянск, Шахтинск) – 85 % құрайды. Моноқалалардағы автомобиль жолдарының 40 % қанағаттанарлықсыз жағдайда.

Сонымен қатар жұмыспен қамтудың қала құраушы кәсіпорындардың перспективаларына жоғары тәуелділігі байқалады. Тек 2019 жылдан 2020 жылға дейін мұндай өндірістерде жұмыс істейтіндер саны 5 %-ға азайды.

Жаңаөзенде, Арқалықта және басқа да бірқатар қалаларда шикізат қорларының сарқылуы оларды әлеуметтік шиеленістің әлеуетті ошақтарына айналдырады.

Сурет 1 – Моноқалалардың әлеуметтік-экономикалық даму факторлары
Ескерту – [8] әдебиет негізінде автормен құрастырылған

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 16 қарашадағы № 767 Қаулысына сәйкес Хромтау облысының Хромтау қаласы облыс орталығы - Хромтау қаласымен тығыз экономикалық байланыста 96 км қашықтықта орналасқан Хромтау агломерациясының моноқаласы ретінде айқындалды. Хромтау қаласы жоғары көліктік-логистикалық әлеуетке ие, өйткені ол Батыс Еуропа-Батыс Қытай халықаралық транзиттік дәлізінің бөлігі болып табылатын М-32 халықаралық маңызы бар автомобиль жолының бойында орналасқан. Орск-Атырау желісінен теміржол тармағының соңғы стансасы болып табылады [1,4].

Өңірлерді дамытудың мемлекеттік бағдарламасына сәйкес, Хромтау негізінен дамып келе жатқан тау-кен және өңдеу өнеркәсібі бар ФҚА (функционалды қалалық аудан) құрамында. Қала құраушы кәсіпорын – Дөң тау-кен байыту комбинаты («Қазхром «ТҰК»» АҚ филиалы) – хром кенін өндіру бойынша әлемдегі ең ірі кәсіпорындардың бірі. Қала түзуші кәсіпорындағы қызметкерлер саны 7,4 мың адам құрайды. Экспортталатын өнеркәсіптік өнімнің негізгі түрі – хром кені.

Хромтау қаласының халқы 2023 жылдың 1 наурызына 29 982 адамды құрайды. Бұл ретте экономикалық белсенді халық 18 037 адамды немесе халықтың жалпы санының 65,8 % құрайды. Оның ішінде қазақтар – 80,5 %, орыстар – 12,0 %, басқалар – 7,5 %. Тіркелген жұмыссыздық деңгейі 0,9% болса, жұмыссыздар саны 166 адамды құрайды. Қала аумағы 6000 га, оның ішінде қоныстану аймағы 2000 га құрайды.

Хромтау қаласында 7 білім беру нысаны, 3 денсаулық сақтау нысаны, 2 мәдениет нысаны қызмет етеді. Хромтау қаласының жылдық бюджеті 1 млрд. теңге көлемінде құрайды, оның он пайызы ғана салық түсімдері болса, қалғаны жоғары тұрған бюджеттерден трансферттер болып табылады.

2022 жылдың қорытындысы бойынша жұмыс істеп тұрған шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің саны 2 092 құрады. 2022 жылы қолданыстағы бағамен өнеркәсіп өнімінің (жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің) көлемі 138 449,9 млн. теңгені құрайды, бұл көрсеткіш алдыңғы 3 жылмен салыстырғанда өсу қарқынына ие.

Кесте 3 – Хромтау қаласының әлеуметтік-экономикалық даму көрсеткіштері

№	Көрсеткіш атауы	Өлшем б.	2019	2020	2021	2022
	Қаланың сипаттамасы					
1	Жер көлемі	км ²	58,02	58,02	58,02	58,02
2	Халық тығыздығы	чел/км ²	468,1	472,9	513,6	516,2
	Экономика					
1	Өнеркәсіп	млн. теңге	112054,4	113272,1	117721,4	138449,9
2	Тау-кен өнеркәсібі	млн. теңге	110 310,00	111621,1	113152,3	135410,1
3	Өңдеу өнеркәсібі	млн. теңге	1613,4	1524,1	1627,5	2011,5
4	Негізгі капиталға инвестициялар	млн. теңге	48 891,50	55 542,50	36237,7	8789,1
5	Көрсетілген қызмет көлемі	млн. теңге	2 667,70	2188,8	2259,4	2335
3	Қаржылық тұрақтылық					
1	Жергілікті бюджеттен нақты түсімдер	млн. теңге	144,2	158,1	121,8	176,8
2	Жергілікті бюджет шығындары	млн. теңге	778,2	1 211,40	1027,1	1661,5
3	Трансферттер	млн. теңге	663,9	1 013,70	897,7	1019,9
	Шағын және орта бизнес					
1	Тауар, қызмет шығару көлемі	млн. теңге	43 772	30748	40 211,5	41 509,3
2	Тіркелген ШОК субъектілері	бірл.	1 572	1 902	1 914	2 185
3	Әрекет етуші ШОК субъектілерінің саны	бірл.	1 484	1 811	1 811	2 092
4	Грант сомасы	млн. теңге	3,4	-	8	4,9
5	Субсидия сомасы	млн. теңге	802,1	1385,1	839,2	2165,4
6	Микрокредит сомасы	млн. теңге	37,2	220	352,1	268,8
7	Кепілдендірілген несие сомасы	млн. теңге	204	589,5	373,9	766,8
Ескерту – авторлар [9] әдебиет негізінде құрастырған						

Хромтау моноқаласының әлеуметтік-экономикалық даму факторларына талдау жасасақ, ол төмендегідей сипатқа ие болады (Сурет 2). Хромтаудың қала түзуші кәсіпорыны Дөң тау-кен байыту комбинаты болып табылады, мұнда қала халқының 25 % астамы еңбек етеді. Комбинат 1938 жылы құрылған. Бүгінгі таңда кәсіпорынның моральды және табиғи тозу деңгейі орташа деп бағаланады. «Қазхром» ТҰК» АҚ қауіпсіздік сұрақтарына тиімді халықаралық әдіснама негізінде ерекше көңіл бөледі. Комбинат қызметкерлерінің мүддесі ұжымдық келісім-шартпен қорғалады. Қала түзуші кәсіпорынның техникалық жағдайы орташа деп бағаланады.

Дөң тау-кен байыту комбинатының жалпы Хромтау қаласының өндіріс көлеміндегі үлесі 95 %-дан астам құрайды, 2022 жылы қаланың өнеркәсіптік өнім көлемі 138 449,9 млн. теңге құраса, оның 135 410,1 млн. теңгесі тау-кен өнеркәсібі болып табылады.

Сурет 2 – Хромтау моноқаласының әлеуметтік-экономикалық даму жағдайы

Ескерту – [9] әдебиет негізінде автормен құрастырылған

Хромтау қаласының экономикалық инфрақұрылымының дамуы жақсы деңгейде деп бағаланады. 2009 жылы кірпіш зауыты, 2015 жылы сүт өнімдерін өндіретін «Агрофирма Тау» ЖШС және 2022 жылы асфальт («Сапалы асфальт» ЖШС) және бетон зауыттары («Garysh beton» ЖШС) ашылып, табысты қызмет етіп жатыр.

Көлік коммуникацияларының жағдайы 85 % жақсы деп бағаланады. E.R.G. компаниясының «Туған қала» жобасының аясында қала ішілік жолдарға жыл сайын жөндеу жұмыстары жүргізіліп отырады. Хромтау қаласы бойынша 88 көшенің 85 % асфальтталған.

Қазақстанның моноқалаларына тән мәселенің бірі инфрақұрылымның тозуы Хромтау қаласы үшін де өзекті болып келеді. Хромтау қаласы бойынша жылумен жабдықтау желілерінің ұзындығы 99,6 км құрайды, оның тозуы – 51 %, орталық қазандықтардың тозуы – 30 %, қаланың сумен жабдықтау желілерінің ұзындығы 187,2 км, тозуы – 55 %, электрмен жабдықтау желілерінің жалпы ұзындығы 101,2 км құраса, оның тозуы – 45 %, кәріз желілерінің ұзындығы 16,4 км, ал тозу деңгейі 80 % құрайды. Қазіргі таңда Хромтау ауданы 100 % жарықтандырылған.

Хромтау қаласында кәсіпкерлікті қолдау жүйесі жеткілікті дамыған. Республикалық деңгейде жүзеге асырылған мемлекеттік бағдарламалар – «Бизнестің жол картасы-2025», «Нұрлы жер», «Еңбек», т.б. аясында бірқатар бизнес субъектілері қосылып, өз қызметін жандандыра алды. Хромтау қаласының бизнес субъектілері грант, субсидия, кепілдендірілген несие, микрокредит алушылар арасында белсенді болып табылады [8; 10; 11]. Бүгінгі күні Хромтау қаласында 2000-нан астам белсенді бизнес субъектілері жұмыс жасайды.

Хромтау қаласының төртінші деңгейлі бюджет бойынша салық түсімдері соңғы 3 жылда 120-176 млн. теңге көлемінде құрайды. Салық базасын кеңейту бойынша жұмыстар белсенді жүргізіледі.

Хромтау қаласын арнайы қолдау жүйесі ретінде моноқалаларды дамыту бағдарламасы мен «Өркен» өңірлік бағдарламасы болып табылады. «Өркен» өңірлік бағдарламасының мақсаты - Хромтау моноқаласындағы кәсіпкерлікті әрі қарай дамыту, соның ішінде ірі кәсіпорындардың айналасына шағын және орта бизнестің белдеуін құру мақсатында жеңілдетілген 3 % мөлшермен 30,0 млн. теңгеге дейін бизнес субъектілерін несиелеу болып табылады. Бүгінгі таңда «Өркен» бағдарламасы бойынша Хромтау қаласынан 4 жоба мақұлданды, олар – клинингтік қызмет көрсету, кемпинг, арнайы техника және су шығару цехын ашу бойынша жобалар. Ал 21 жоба екінші деңгейлі оператор «Банк РБК» АҚ және «БанкЦентрКредит» АҚ Хромтау филиалдарымен бағалануда. Инвестициялық жобаларға 5 жылға, айналым қаражатын толықтыруға 3 жылға несие беру қарастырылған. Бұл бағдарламаның артықшылығы салалық шектеуі жоқ.

Көптеген елдердің, оның ішінде Қазақстанның тәжірибесі көрсетіп отырғандай, экономикалық дағдарыс, ресурстардың сарқылуы немесе қала тұзуші кәсіпорынның тоқтап қалуы кезінде моноқала үшін салдарлары өте қауіпті болып саналады. Хромтау қаласы ТМД, әлем бойынша жоғары сапалы хромит өндіру бойынша басты монополиялық орталық болып табылады [12; 13; 14].

Жоғарыда келтірілген талдауды негізге ала отырып, Хромтау қаласының тұрғындарына сауалнама әдісі арқылы «Ақылды қала» рейтингісі бойынша зерттеу жүргізілді. Сауалнама үлгілері қала тұрғындарының өмір сүру сапасын жақсарту үшін өмірлік маңызы бар «ақылды қаланы» дамытуға өз үлестерін қосуға дайын екендігін көрсетеді [15].

Сауалнама функциясы қаладағы нақты процестерді қадағалау үшін тұрғындар арасында белсенді түрде жүргізілді. Сауалнама ғылыми зерттеулердің бағыттарына, сондай-ақ мақсатына, кеңістіктік және уақыттық параметрлеріне, жүзеге асырылу ауқымына және деңгейіне байланысты жіктелді. Сауалнама халықтық қадағалауға бағытталғандықтан, қаладағы жаңа мүмкіндіктерді анықтауға, оларды жүзеге асырудың жағдайларын қамтамасыз етуге, мемлекеттік бағдарламаларды жүзеге асуына тікелей қатысты болатындығы тиімді болып көрінеді. Алынған нәтижелер қаланың цифрлық дамуына бағытталған ұсыныстары негіз бола алады. Бұл сауалнама анализсіз жасауға, халықтың мемлекеттік бағдарламалардың жүзеге асырылуына конструктивті рөл ойнауға және жаңа рационалды әрекетті жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

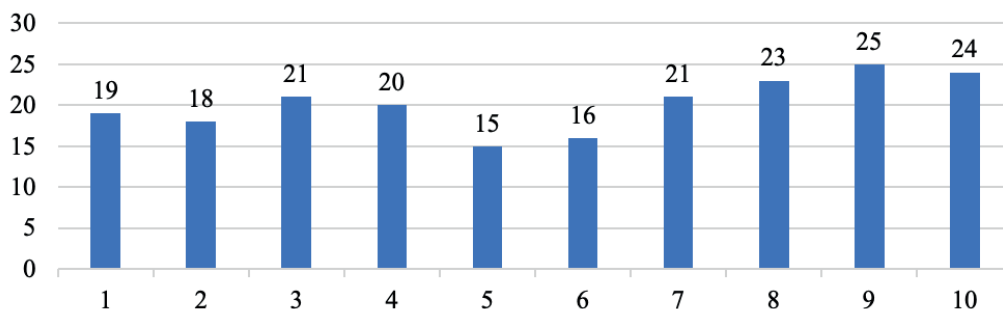
Зерттеу барысында қала тұрғындарынан «Google Forms» бағдарламалық жасақтамасы арқылы 202 тұрғынның берген жауабы жинақталды. Қалалық цифрландыру деңгейін бағалау үшін «Ақылды қала» тұжырымдамасының негізгі алты идеясы бойынша 4-кестедегідей сұрақтар қойылды.

Кесте 4 – Хромтау қаласы тұрғындарының «Ақылды қала» рейтингісі бойынша жүргізілген сауалнама сұрақтары

№	Сауалнама сұрақтары
1.	Хромтау қаласында Адамдарға қолайлы орта қалыптастыруға байланысты қаланың әр түрлі бағыттарына қол жетімділікке мүмкіндік беретін мобилді шешімдер жүзеге асырылуда деп ойлайсыз ба?
2.	Хромтау қаласы тұрғындарының қажеттіліктеріне сәйкес тиімді әлеуметтік орта қалыптастырылды деп ойлайсыз ба?
3.	Хромтау қаласындағы «Ақылды қала» құрудағы тұрғындардың қоршаған ортаны қорғауға байланысты экологиялық мәдениеті қанағаттанарлық па?
4.	«Ақылды қала» бойынша цифрлық экономикалық дамуды, кәсіпкерлікті, жұмыспен қамту нарығын, туризмді және инвестицияларды жұмылдыру қандай деңгейде деп ойлайсыз?
5.	Жаңа IT-технологияларды көптеп енгізу негізінде еңбек өнімділігін арттыру деңгейіне қандай баға бересіз?
6.	Хромтау қаласындағы жергілікті атқарушы органдардың халықпен тығыз қарым-қатынас орнатуына, яғни мемлекеттік органдардың ашықтығына қандай баға бересіз?
Ескерту – автормен құрастырылған	

Ақылды қалалардың рейтингісін анықтау бақылау құралдары мен әдістері мониторинг жүргізілетін қызмет саласына байланысты өзгеріп отырады. Алайда, Біз ең кең таралған онлайн сауалнама әдісін пайдаланып, Хромтау қаласының тұрғындары арасында онлайн сауалнама жүргізу арқылы олардың өмір сапасының жаңа индикаторларының жаңа үлгісін құруға тырыстық. Бұл «Ақылды қала» жобалары үшін қалалық қоршаған ортаны бақылауда маңызды рөл атқарады.

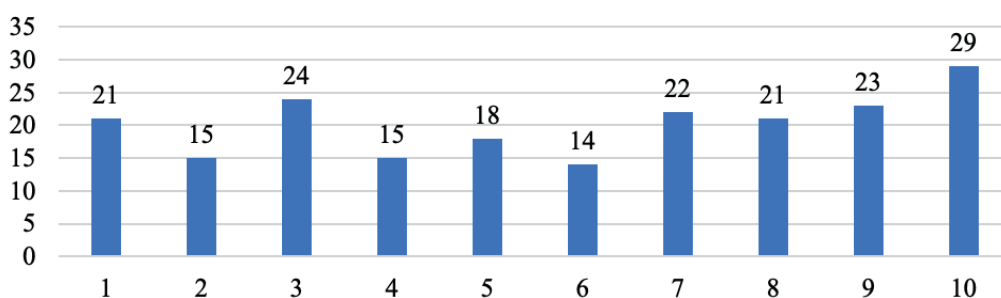
Сауалнама 10 баллдық шкала түрінде бағалау арқылы жүзеге асты. Сондай-ақ, сауалнамала жүргізу барысында қала тұрғындары белсенділік танытты. Біздің зерттеуімізге байланысты сауалнамаға нәтижелері айтарлықтай ерекшеленіп, қаланың ақылдығын анықтауда айтарлықтай әсер етті. Оның нәтижесі төмендегі 3-8 суреттерде көрсетілген.

Сурет 3 – Сауалнаманың «Адамдарға қолайлы орта» бағыты бойынша қойылған сұрағының нәтижесі

Ескерту – авторлармен құрастырылған

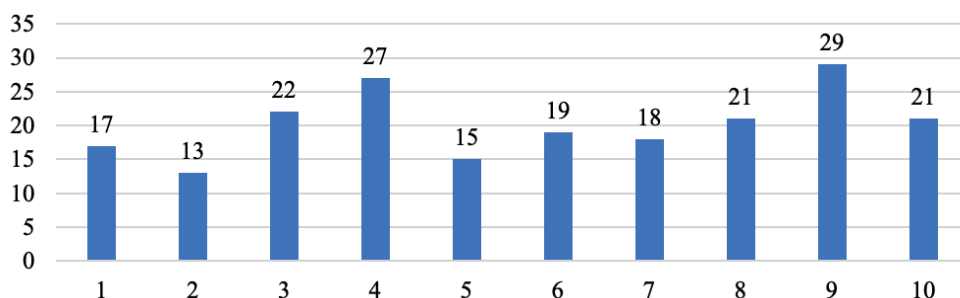
Сауалнаманың «Адамдарға қолайлы орта» бағыты бойынша қойылған сұрағының нәтижесі бойынша 1 балл – 9.4 %, 2 балл – 8.9 %, 3 балл – 10.3 %, 4 балл – 9.9 %, 5 балл – 7.4 %, 6 балл – 7.9 %, 7 балл – 10.3 %, 8 балл – 11.3 %, 9 балл – 12.3 %, 10 балл – 11.8 % құрады (Сурет 3).

Сурет 4 – Сауалнаманың «Әлеуметтік орта» бағыты бойынша қойылған сұрағының нәтижесі

Ескерту - авторлармен құрастырылған

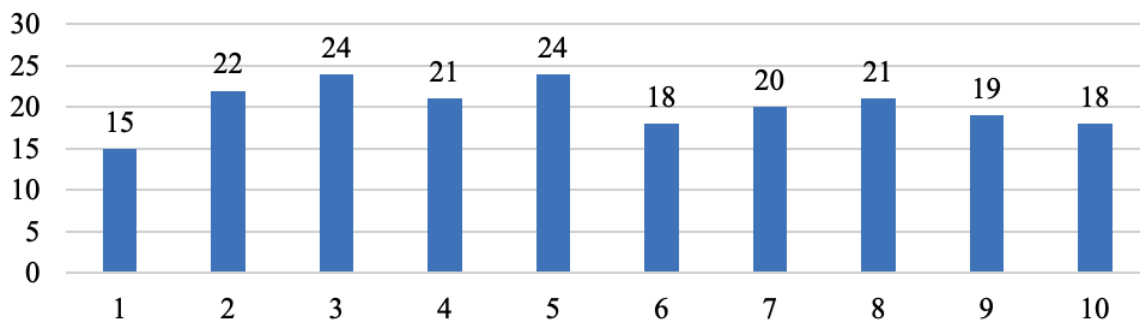
Сауалнаманың «Әлеуметтік орта» бағыты бойынша қойылған сұрағының нәтижесі бойынша 1 балл – 10.3 %, 2 балл – 7.4 %, 3 балл – 11.8 %, 4 балл – 7.4 %, 5 балл – 8.9 %, 6 балл – 6.9 %, 7 балл – 10.8 %, 8 балл – 10.3 %, 9 балл – 11.3 %, 10 балл – 14.3 % құрады (Сурет 4).

Сурет 5 – Сауалнаманың «Экологиялық мәдениет» бағыты бойынша қойылған сұрағының нәтижесі

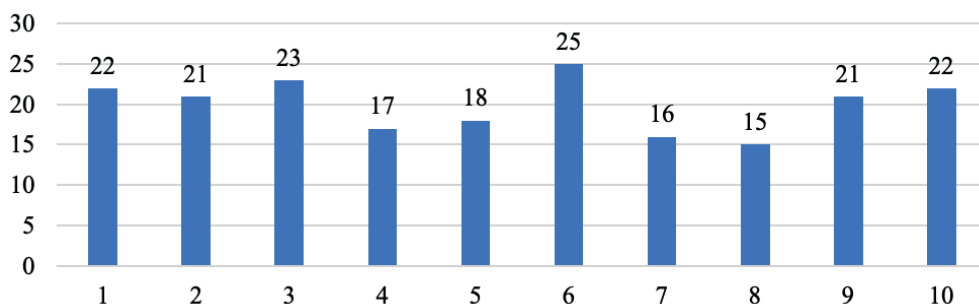
Ескерту – авторлармен құрастырылған

Сауалнаманың «Экологиялық мәдениет» бағыты бойынша қойылған сұрағының нәтижесі бойынша 1 балл – 8.4 %, 2 балл – 6.4 %, 3 балл – 10.8 %, 4 балл – 13.3 %, 5 балл – 7.4 %, 6 балл – 9.4 %, 7 балл – 8.9 %, 8 балл – 10.3 %, 9 балл – 14.3 %, 10 балл – 10.3 % құрады (Сурет 5).

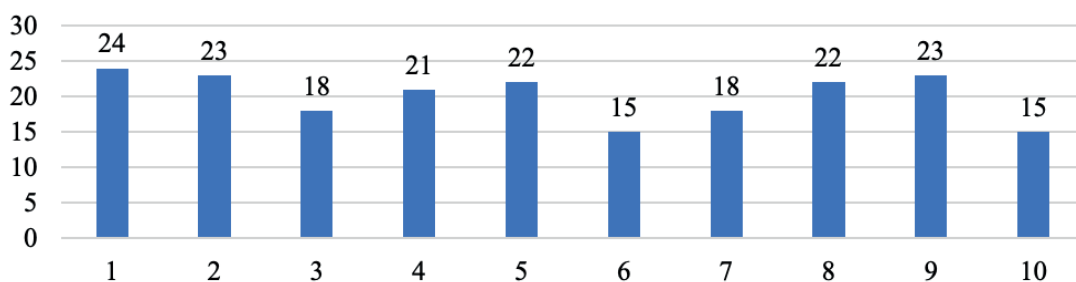
Сурет 6 – Сауалнаманың «Цифрлық экономика» бағыты бойынша қойылған сұрағының нәтижесі
 Ескерту – авторлармен құрастырылған

Сауалнаманың «Цифрлық экономика» бағыты бойынша қойылған сұрағының нәтижесі бойынша 1 балл – 7.4 %, 2 балл – 10.8 %, 3 балл – 11.8 %, 4 балл – 10.3 %, 5 балл – 11.8 %, 6 балл – 8.9 %, 7 балл – 9.9 %, 8 балл – 10.3 %, 9 балл – 9.4 %, 10 балл – 8.9 % құрады (Сурет 6).

Сурет 7 – Сауалнаманың «IT-технологиялар» бағыты бойынша қойылған сұрағының нәтижесі
 Ескерту – авторлармен құрастырылған

Сауалнаманың «IT-технологиялар» бағыты бойынша қойылған сұрағының нәтижесі бойынша 1 балл – 10.8 %, 2 балл – 10.3 %, 3 балл – 11.3 %, 4 балл – 8.4 %, 5 балл – 8.9 %, 6 балл – 12.3 %, 7 балл – 7.9 %, 8 балл – 7.4 %, 9 балл – 10.3 %, 10 балл – 10.8 % құрады (Сурет 7).

Сурет 8 – Сауалнаманың «Тиімді мемлекеттік басқару» бағыты бойынша қойылған сұрағының нәтижесі
 Ескерту – авторлармен құрастырылған

Сауалнаманың «IT-технологиялар» бағыты бойынша қойылған сұрағының нәтижесі бойынша 1 балл – 11.8 %, 2 балл – 11.3 %, 3 балл – 8.9 %, 4 балл – 10.3 %, 5 балл – 10.8 %, 6 балл – 7.4 %, 7 балл – 8.9 %, 8 балл – 10.8 %, 9 балл – 11.3 %, 10 балл – 7.4 % құрады (Сурет 8).

Сонымен қатар, Хромтау қаласындағы «Smart city» тұжырымдамасына сәйкес іс-шараларға қатысты қала тұрғындары тарапынан «қанағаттанарлық», «білім беру саласына көп көңіл бөлу керек», «жоқтың қасы, жетілдіру керек», «ашықтықты жетілдіру керек» деген сынды пікірлер қалыптасты.

Жоғарыдағы сауалнамаларды нәтижесінде Хромтау қаласының «Ақылды қала» тұжырымдамасының негізгі идеясының элементтері бойынша ақылдылық көрсеткішін анықтау барысында келесідей формуланы негізге алдық. Төменде мысалдары келтірілген.

$$r_{xy} = \frac{\sum(x_i - \bar{x}) \times (y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum(x_i - \bar{x})^2 \times (y_i - \bar{y})^2}} \quad (1)$$

мұндағы, \bar{x}_i – баллдық шкала түріндегі бағалаудың X айнымалысының мәні;

\bar{y}_i – «Ақылды қала» тұжырымдамасының негізгі идеяларының Y айнымалысының мәні;

\bar{x} – баллдық шкала түріндегі бағалаудың X айнымалысы үшін орташа арифметикалық мәні;

\bar{y} – «Ақылды қала» тұжырымдамасының негізгі идеяларының Y айнымалысы үшін орташа арифметикалық мәні.

SC коэффициенті -1 мен +1 аралығындағы сызықтық қатынастың жақындығын көрсетеді. Егер SC=-1 болса, онда қалалардың ақылдылығының кері байланысы қалыптасқан, басқаша айтсақ қалада «Ақылды қала» тұжырымдамасының қарқыны баяу жүргізілгенін білдіреді. SC=0 болса, онда қалалардың ақылдылық байланысы мүлдем жоқ деген сөз, яғни қала «Ақылды қала» санатына жатпайды. Ал егер SC=1 болса, онда қалалардың ақылдылығының оң қатынасы анықталады.

Есептеу нәтижесі барлық уақытта (-1:1) аралығындағы мәндерге ие болады. Хромтау қаласының ақылдылық коэффициентін анықтау барысындағы сауалнама қорытындысы нақты мәндермен анықталды. Сауалнама мәндері көрсеткендей, респонденттер келесідей «ақылды қала» компоненттеріне басымдық береді (Кесте 5).

Кесте 5 – Хромтау қаласы тұрғындарының «Ақылды қала» рейтингісі бойынша жүргізілген сауалнама нәтижесі бойынша ақылдылық коэффициентінің мәні

Көрсеткіштер	Мәні
Адамдарға қолайлы орта – Қо	0.60175718
Әлеуметтік орта (ақылды қоғам) – Әо	0.504012281
Экологиялық мәдениет – Әм	0.441762021
Цифрлық экономика – Цэ	-0.11710057
IT-технологиялар – IT	-0.200185443
Тиімді мемлекеттік басқару – тМб	-0.437128261
Ақылды қала – SC	0.793145742
Ескерту – авторлармен құрастырылған	

Осыған орай, Хромтау қаласы тұрғындарының әл-ауқатын жақсартудың маңыздылығын атап өтіп, қаланың ақылдылық коэффициенті – 0.793145742 мәніне тең болды. Ал ол Хромтау қаласының «ақылды қала» тұжырымдамасының орындалу барысы қарқынды жүргізілуде дегенді білдіреді.

Бүгінде имиджді өзгерту және инвестициялар тарту мақсатында өнеркәсіптік моноқаланы ребрендинг жүргізу мәселесі ерекше өзекті болып отыр [16]. Моноқалаларды қолдаудың халықаралық тәжірибесінде сұранысқа ие өнімді шығару мақсатында әртараптандыру және «жана бизнес» құру бар. Моноқаланың брендин қалыптастыру тәсілінің Хромтау қаласы үшін инновациялық орталық және экономикалық орталық ретінде нұсқалары тиімді болады деп санаймыз. Дуалды оқыту жүйесін дамыту бойынша Дөң тау-кен байыту комбинаты мен Хромтау тау-кен жоғары колледжі тығыз байланыста жұмыс жасайды.

Бұл біздің жағдайымызда моноқаланы жаңа, перспективалы бағыттар мен қызмет салаларының пайдасына ребрендинг жасау арқылы мүмкін болады. Имидждік міндеттерді жүзеге асыру жалпы экономикалық сауықтыру және моноқалаларды мемлекеттік қолдаусыз мүмкін емес, сонымен бірге, бұл брендті қалыптастыру және нығайту бойынша жұмыс монотерриториялардың экономикалық жандануына негіз бола алады [17].

ҚОРЫТЫНДЫ

Хромтау қаласының көлік-логистикалық әлеуеті, географиялық орналасуы, шикізат қорының болуы, облыс орталығына жақын орналасуы, т.б. қолайлы шарттардың болуы моноқаланы одан әрі дамыту және қолдау мақсатында төмендегі шараларды жүзеге асыруды ұсынамыз:

- қаланың экономикалық жағдайын, әлеуетін зерттеу (халықтан сұраулар, кәсіпкерлермен фокус-топ жұмысы, т. б. сандық және сапалық зерттеулер жүргізу);

- моноқаладағы қала түзуші кәсіпорынның шекті әлеуеті жағдайында экономиканы әртарапандыру (қаланың орналасу орны, адам капиталы, кәсіпкерлікке қолайлылығы);

- қала тұрғындары арасында кәсіпкерлік қызметті белсенді дамыту (кәсіпкерлікке жеңілдікпен несиелер беру, ҚР заңнамасына сәйкес салықтық және басқа да міндеттемелерді орындау кезінде кәсібін жаңа бастаған кәсіпкерлерді тегін консультациялық сүйемелдеу, олардың жергілікті мемлекеттік сақтық алуға қатысуын оңайлату шаралары және басқалар);

- моноқалалардағы халықтың миграциялық көңіл-күйін және әлеуметтік әл-ауқатын зерттеу (халықтың әлеуметтік мәселелерін, моноқалалардың әлеуметтік тартымдылығын зерттеу);

- тууды және басқа жерлерден жастардың келуін ынталандыратын әлеуметтік шаралардың жеке пакетін енгізу (жеңілдетілген ипотекалық несиелеу, мамандық бойынша жұмыс ұсыну, жалақыға үстемеақы коэффициенті, жас отбасыларға арналған ана капиталы және басқалар);

- «Дипломмен ауылға!» бастамасына моноқалаларды кірістіру;

- моноқаланың транзиттік әлеуетін дамыту мақсатында тиімді көліктік логистикалық инфрақұрылым құру жөніндегі жобаларды іске асыру;

- «Халық қатысатын бюджет» жобасын тиімді жүзеге асыру;

- Хромтау қаласының брендін, имиджін инвесторлар үшін танымал болу үшін қалыптастыру.

Жалпы Қазақстан Республикасындағы моноқалаларды дамыту бағыты халықтың неғұрлым қолайлы өмір сүру жағдайларын қамтамасыз ету үшін шығындарды азайтуға және қаладағы жалпы әлеуметтік-экономикалық және экологиялық жағдайды жақсартуға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Assanova G. B., Nurseitova G. B. Analysis of programs for the development of singleindustry towns in the Republic of Kazakhstan // *Central Asian Economic Review*. – 2022. – № 1(142). – P. 73-85. – DOI 10.52821/2789-4401-2022-1-73-85.

2. Моногорода Казахстана: методические основы оценки состояния и направления развития / Под ред. Н. К. Нурлановой. – Алматы: Институт экономики КН МОН РК, 2014. – 256 с.

3. Исаков Г. Ж., Омирзакова Н. Н. Анализ современного состояния проблем социально-экономического развития моногородов Казахстана // *Наука и мир*. – 2016. – № 3-2(31). – С. 23-25.

4. Sayimova M. D., Duisenbaeva B. B., Demeuova G. K. Problems of development of Kazakhstan monodies // *Statistics, Accounting and Audit*. – 2019. – № 2(73). – P. 159-164.

5. Кайгородцев А. А. Проблемы социально-экономического развития моногородов Казахстана // *Россия: тенденции и перспективы развития: Ежегодник, Курск, 4-5 июня 2021 года*. – Москва: Институт научной информации по общественным наукам РАН, 2021. – № 16(2). – С. 852-854.

6. Иванова, М. В. Основные направления государственной политики в области экономической поддержки моногородов // *Государственное и муниципальное управление. Ученые записки*. – 2019. – № 3. – С. 268-276. – DOI: 10.22394/2079-1690-2019-1-3-268-276.

7. Омаркожаева А. Н., Абибаева М. Д. Проблемы эффективного функционирования моногородов в Республике Казахстан // Проблемы агрорынка. – 2016. – № 2. – С. 61-64.
8. Егорова Н. Н. Ребрендинг промышленного моногорода как основа его стратегического развития // Учим управлять и учимся управлять: Сборник научных трудов по материалам 5 Научно-практической конференции школьников, студентов и преподавателей. – Кемерово: Кузбасский государственный технический университет имени Т. Ф. Горбачева, 2019. – С. 61-64.
9. Қауымдастықтың жеке елдерінің негізгі әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштері [Электронный ресурс] // Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы [web-портал]. – 2021. – URL: <https://stat.gov.kz/official/dynamic> (Дата обращения: 24.04.2023).
10. Al-Shboul M., Mhafzah T. The use of Scopus database in academic research: A review // Journal of Information Science Theory and Practice. – 2017. – № 5(2). – P. 62-73.
11. Han X., Li Y., Yang Y. Bibliometric analysis of research on regional marketing: A case study of Scopus database // Journal of Industrial Engineering and Management Science. – 2020. – № 3(1). – P. 10-22.
12. Koroušić Seljak B., Podgornik B. B. Bibliometric study of marketing research publications in Scopus // Journal of Business Research. – 2017. – № 78. – P. 160-170.
13. Raviv T., Shoham A. Mapping the intellectual structure of strategic management research: A bibliometric study of the Strategic Management Journal, 1980-2014 // Strategic Management Journal. – 2017. – № 38(1). – P. 179-191.
14. Ružić K., Šimić I. Bibliometric analysis of research on destination branding: A review of publications in the Scopus database // Journal of Vacation Marketing. – 2016. – № 22(2). – P. 195-208.
15. Wang L., Zhang T. Bibliometric analysis of research on green marketing: A review of publications in the Scopus database // Journal of Cleaner Production. – 2019. – № 210. – P. 745-756.
16. Zou P., Li J. Bibliometric analysis of research on city branding: A review of publications in the Scopus database // Journal of Place Management and Development. – 2016. – № 9(1). – P. 4-20.

REFERENCES

1. Assanova, G. B. and Nurseitova, G. B. (2022). Analysis of programs for the development of singleindustry towns in the Republic of Kazakhstan. *Central Asian Economic Review*, 1(142), 73-85, DOI: 10.52821/2789-4401-2022-1-73-85.
2. Nurlanova, N. K. (Eds.). (2014). *Monogoroda Kazahstana: metodicheskie osnovy ocenki sostoyaniya i napravleniya razvitiya*. Institut ekonomiki KN MON RK, Almaty, 256 p. (In Russian).
3. Isakov, G. Zh. and Omirzakova, N. N. (2016). Analiz sovremennogo sostoyaniya problem social'no-ekonomicheskogo razvitiya monogorodov Kazahstana. *Nauka i mir*, 3-2(31), 23-25 (In Russian).
4. Sayimova, M. D., Duisenbaeva, B. B. and Demeuova, G. K. (2019). Problems of development of Kazakhstan monodies. *Statistics, Accounting and Audit*, 2(73), 159-164.
5. Kajgorodcev, A. A. (2021). Problemy social'no-ekonomicheskogo razvitiya monogorodov Kazahstana. *Rossiya: tendencii i perspektivy razvitiya: Ezhegodnik, Kursk*, 4-5 iyunya 2021 goda, 16(2), 852-854 (In Russian).
6. Ivanova, M. V. (2019). Osnovnye napravleniya gosudarstvennoj politiki v oblasti ekonomicheskoy podderzhki monogorodov. *Gosudarstvennoe i municipal'noe upravlenie. Uchenye zapiski*, 3, 268-276, DOI: 10.22394/2079-1690-2019-1-3-268-276 (In Russian).
7. Omarkozhaeva, A. N. and Abikaeva M. D. (2016). Problemy effektivnogo funkcionirovaniya monogorodov v Respublike Kazahstan. *Problemy agrorynka*, 2, 61-64 (In Russian).
8. Egorova, N. N. (2019). Rebranding promyshlennogo monogoroda kak osnova ego strategicheskogo razvitiya. *Uchim upravlyat' i uchimsya upravlyat': Sbornik nauchnyh trudov po materialam 5 Nauchno-prakticheskoy konferencii shkol'nikov, studentov i prepodavatelej. Kuzbasskij gosudarstvennyj tekhnicheskij universitet imeni T. F. Gorbacheva, Kemerovo*, 61-64 (In Russian).

9. Kauymdastyktyн zheke elderinin negizgi aleumettik-ekonomikalyk korsetkishteri. (2021). Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan. Retrieved April 24, 2023, from <https://stat.gov.kz/official/dynamic> (In Kazakh).

10. Al-Shboul, M. and Mhafzah, T. (2017). The use of Scopus database in academic research: A review. *Journal of Information Science Theory and Practice*, 5(2), 62-73.

11. Han, X., Li, Y. and Yang, Y. (2020). Bibliometric analysis of research on regional marketing: A case study of Scopus database. *Journal of Industrial Engineering and Management Science*, 3(1), 10-22.

12. Koroušić Seljak, B. and Podgornik, B. B. (2017). Bibliometric study of marketing research publications in Scopus. *Journal of Business Research*, 78, 160-170.

13. Raviv, T. and Shoham, A. (2017). Mapping the intellectual structure of strategic management research: A bibliometric study of the *Strategic Management Journal*, 1980-2014. *Strategic Management Journal*, 38(1), 179-191.

14. Ružić, K. and Šimić, I. (2016). Bibliometric analysis of research on destination branding: A review of publications in the Scopus database. *Journal of Vacation Marketing*, 22(2), 195-208.

15. Wang, L. and Zhang, T. (2019). Bibliometric analysis of research on green marketing: A review of publications in the Scopus database. *Journal of Cleaner Production*, 210, 745-756.

16. Zou, P. and Li, J. (2016). Bibliometric analysis of research on city branding: A review of publications in the Scopus database. *Journal of Place Management and Development*, 9(1), 4-20.

OPPORTUNITIES FOR TERRITORIAL MARKETING IN THE DEVELOPMENT OF THE SINGLE-INDUSTRY TOWN OF KHROMTAU

N. B. Shurenov¹, N. A. Tovma^{1*}, M. D. Saimova²

¹Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Republic of Kazakhstan

²Aktobe State University named after K. Zhubanov, Aktobe, Republic of Kazakhstan

ABSTRACT

The purpose of the study is to analyze the state of socio-economic development of the city of Khromtau, the only single-industry town with high potential in the Aktobe region, and use marketing opportunities in further development

Methodology – general scientific research methods, such as analysis, comparison, generalization Uniqueness/ value of the study.

Originality / value of the research. It can be used in the development of a roadmap for the development of the region, a comprehensive development plan by socio-economic assessment of the pace of development of the monotown Khromtau.

Findings. As a result of the study, based on the results of the study of the socio-economic state of the monotown of Khromtau, it was determined that the economic, social sphere, and infrastructure situation are at an average level. Chromite ore mined and exported to Khromtau is competitive in the world due to its rich ore content and has special properties of the hardest chemical element. Chrome ore makes the city of Khromtau a potential monotown for the coming decades. Nevertheless, the production left over from Soviet times and the level of deterioration of some infrastructure facilities in the city remains high. Despite the large-scale work in this direction, in general, there are common problems characteristic of single-industry towns in Kazakhstan. The main goal of the development of single-industry towns should be the creation of new industries, improving the level and quality of life of people. Therefore, it is first necessary to create enterprises as a point of growth, and then develop the infrastructure for revenues from these enterprises to the budget. To do this, it is recommended to form the image of a single-industry town.

Keywords: single-industry town, city-forming enterprise, socio-economic indicators, infrastructure condition, investment opportunities, territorial marketing, branding.

Acknowledgments: This research has been funded by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (BR18574200 «The revival of monotowns in the conditions of the creation of New Kazakhstan based on territorial marketing»).

ВОЗМОЖНОСТИ ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО МАРКЕТИНГА В РАЗВИТИИ МОНОГОРОДА ХРОМТАУ

Н. Б. Шуренов¹, Н. А. Товма^{1*}, М. Д. Сайымова²

¹Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, Алматы, Республика Казахстан

²Актюбинский государственный университет имени К. Жубанова, Актюбе, Республика Казахстан

АННОТАЦИЯ

Цель исследования – проанализировать состояние социально-экономического развития города Хромтау, единственного моногорода с высоким потенциалом в Актюбинской области, и использовать маркетинговые возможности в дальнейшем развитии

Методология – общенаучные методы исследования, такие как анализ, сравнение, обобщение, анкетирование и математическое моделирование.

Оригинальность / ценность исследования. Может применяться при разработке дорожной карты, комплексного плана развития для формирования имиджа региона посредством социально-экономической оценки темпов развития моногорода Хромтау.

В результате исследования по итогам изучения социально-экономического состояния моногорода Хромтау было определено, что экономическая, социальная сфера, инфраструктурная ситуация находятся на среднем уровне. Хромитовая руда, добываемая и экспортируемая в г. Хромтау, конкурентоспособна в мире из-за богатого содержания руды и обладает особыми свойствами самого твердого химического элемента. Хромовая руда делает город Хромтау потенциальным моногородом на ближайшие десятилетия. Тем не менее, производство, оставшееся с советских времен, и уровень износа некоторых инфраструктурных объектов в городе остается высоким. Несмотря на проведение масштабных работ в этом направлении, в целом возникают общие проблемы, характерные для моногородов Казахстана. Главной целью развития моногородов должно стать создание новых производств, повышение уровня и качества жизни людей. Поэтому сначала необходимо создать предприятия как точку роста, а затем развивать инфраструктуру для поступлений от этих предприятий в бюджет. Для этого рекомендуется формировать имидж моногорода.

Ключевые слова: моногород, градообразующее предприятие, социально-экономические показатели, состояние инфраструктуры, инвестиционные возможности, территориальный маркетинг, брендинг.

Благодарность: Статья подготовлена по программе BR18574200 «Возрождение моногородов в условиях создания Нового Казахстана на основе территориального маркетинга» в рамках программно-целевого финансирования Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ

Шуренов Нурсултан Бекетович – аға оқытушы, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, email: nursultan.shurenov@kaznu.edu.kz

Товма Наталия Александровна – PhD, экономика ғылымдарының кандидаты, «Бизнес – технологиялар» кафедра меңгерушісінің ғылыми-инновациялық жұмыс және халықаралық байланыстар жөніндегі орынбасары, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, email: nataliya-tovma@mail.ru*

Сайымова Мейрамкул Дулаткызы – PhD, қауымдастырылған профессор, Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе мемлекеттік университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, email: 77mika-07@mail.ru, ORCID: 0000-0003-4089-1777

MPHTI 06.56.21

JEL Classification: O15; J44

DOI: <https://doi.org/10.52821/2789-4401-2023-3-107-122>

МАШИНА ЖАСАУ САЛАСЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ: ҮНЕМДІ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ІСКЕ АСЫРУ ПРИНЦИПТЕРІ

Н. Н. Нұрмұхаметов^{1*}, Ж. Б. Кинашева², Н. Т. Шайкенова¹

¹С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зертеу университеті, Астана, Қазақстан Республикасы

²Қазақ Еңбек және әлеуметтік қатынастар академиясы, Алматы, Қазақстан Республикасы

АҢДАТПА

Зерттеудің мақсаты – жаһандық өзгерістер жағдайында машина жасау саласының қызметінің тиімділігін арттыруда үнемді және цифрлық технологияларды іске асырудың негізгі қағидаттарын қарастыру.

Зерттеу әдістері – зерттеу барысында ұсыныстарды негіздеу жүйелік талдау әдістерін, сондай-ақ ғылыми танымның жалпы әдістерін қолдану арқылы жүзеге асырылды.

Зерттеудің бірегейлігі / құндылығы салыстырмалы тәсілсіз және үнемді және цифрлық технологиялардың негізгі принциптерін анықтамай, ірі кәсіпорындардың экономикалық қызметі олардың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ете алмайтындығында. Демек, өндірістік процестің ұйымдастырылуы мен тиімділігін қамтамасыз етуде үнемді және цифрлық технологияларды пайдалануға көп көңіл бөлу керек.

Мақалада жаппай, үнемді және автоматтандырылған өндіріс экономикасының тиімділігіне салыстырмалы талдау жасалды, бүгінгі шындықты ескере отырып, өнеркәсіптік кәсіпорындар қызметіндегі бизнес-процестерді дамытудағы кемшіліктер мен проблемалар атап өтілді.

Зерттеу нәтижелері. Авторлар Мемлекеттік бағдарламалар мен машина жасау саласын дамыту стратегиясы контекстінде үнемді және цифрлық технологияларды дамытудың негізгі бағыттарын ұсынды. Атап айтқанда, үнемді және цифрлық технологияларды енгізудің тиімділігі кәсіпорындардың қызметін субсидиялау есебінен негізгі өндірістің өндірістік инфрақұрылымын дамытуға байланысты. Микро және макро ортаны ескере отырып, машина жасау саласының кәсіпорындары үшін үнемді экономика қағидаттарын енгізудің негізгі шарттары атап өтілді.

Келесі көрсеткіштерге талдау және бағалау жүргізілді: үнемділік индексі, үнемді технологияларды енгізу бойынша оқудан өткен қызметкерлердің үлесі, еңбекті оңтайландыру бойынша енгізілген бастамалардың үлесі, қағаз құжат айналымының қысқару серпіні және өндіріс тиімділігін анықтау мақсатында өндірістік циклды автоматтандыру үлесі.

Зерттеу нәтижелерін жүйелеп, талдай отырып, сандық экономиканың шындығына бейімделу жағдайында машина жасау саласындағы кәсіпорындардың тұрақты даму векторларына сүйенгіміз келеді.

Ірі кәсіпорындардың қызметінде үнемді және цифрлық технологияларды қолдану негізінде бизнес-процестерді дамыту бойынша тұжырымдар жасалды.